

**Père Joseph Wresinski,
Oprichter van ATD Vierde Wereld,**

EEN LEVEN, ONS LEVEN.

Uittreksel uit interviews

Vanaf mijn vierde jaar heb ik de kost verdiend.

Vanaf mijn vierde jaar heb ik als misdienaar de kost verdiend. Voor mij was het werk, want zo kon ik iedere morgen mijn honger stillen; na de mis kregen we koffie met melk en brood. Elke week ontvingen we een paar stuivers.

Ik heb dit baantje gekregen, dank zij zuster Augustine. Zij had gezien hoe wij, mijn oudste broer en ik, iedere dag de geit naar de wei brachten. Het diertje zorgde voor de melk van ons kleine zusje. Deze zuster was erg met ons begaan, met de gezondheid van mijn zusje, met mijn moeder. Ze had vriendschap voor ons opgevat, want we waren arme kindertjes.

Het distelvinkje was dood.

Uit mijn kindertijd herinner ik me hoe we op straat een gewond distelvinkje vonden. We raapten het op en namen het mee naar huis. We zetten het in een kooitje en gaven water en vogelzaad. We verzorgden het. Wij hielden ervan en het zong.

Op een keer zaten we diep in de put, we hadden het vreselijk moeilijk: Papa schreef niet meer, we zaten zonder geld, werkelijk in grote armoede en we huilden. Moeder hilde en wij jongens begrepen niet wat er aan de hand was. We wisten niet wat we voor haar konden doen. Ik ging wel wat bloemen stelen om haar op te beuren. Maar moeder bleef aan haar stoel gekluisterd.

Wat later ging het beter, de zon kwam weer een beetje door. En toen we naar het kooitje van het distelvinkje keken, was het dood. In onze nood waren we het vergeten.

Dat is armoede : nooit de zekerheid hebben dat men degenen van wie men houdt, kan behouden.

Dank zij mijn moeder waren wij zelfbewust.

Op een gegeven moment zaten we zo in de narigheid dat men aan mijn moeder voorstelde om mij naar een weeshuis te brengen om een beroep te leren. Men wilde mij verwijderen, omdat ik onhoudbaar was: ik stal peren bij de burens, haalde alle mogelijke kattenkwaad uit. Op een dag, stapte ik met een speelgoedrevolver het café op de hoek binnen. Ik schreeuwde: "Handen omhoog" en greep het geld van de tafeltjes. Ik was werkelijk de ondeugd van de buurt. Ik haalde alles uit wat je maar kunt bedenken.

Als ik in deze tijd geboren was, in de huidige samenleving, zou ik zeker in de gevangenis terecht gekomen. De buurt was dan ook zeker op haar hoede en mijn moeder leed daaronder;

zij was bang dat haar gezin in een kwaad daglicht zou komen staan. Daarom had men voorgesteld om mij naar de “Wezen van Auteuil” te sturen en iedereen spande zich daarvoor in. Maar de avond voor mijn vertrek zei mijn moeder: “Nee, je bent geen wees, je hebt een moeder”.

Dank zij mijn moeder ben ik me gaan inzetten voor gezinnen in diepe armoede. Zij stond alleen met vier kinderen. Mijn vader was vertrokken. Maar dank zij haar waren wij niet ongelukkig. We werden vernederd, maar zij heeft ons steeds overeind gehouden. En dank zij haar behielden we ook onze identiteit, we bestonden voor de buurt. Vanwege onze naam werden wij de “Kikis” genoemd.

Mijn moeder kreeg altijd wel hulp van deze of gene, omdat zij, ondanks haar grote armoede, toch steeds een achtenswaardige en moedige vrouw bleef. Zij heeft ervoor gezorgd dat wij trots konden zijn. Dank zij mijn moeder waren wij zelfbewust. Als iemand geen respect toonde, zei ze: “Nee, dat neem ik niet.” Zij dwong respect af.

Ik heb geleerd om kansen aan te grijpen.

Eerst heb ik bij het klooster van de “Goede Herder” als misdienaar wat geld verdiend. Vervolgens hielp ik Marie-Louise, de slagersvrouw, door 's middags boodschappen rond te brengen. Ik voerde ook links en rechts karwijtjes uit. Ik heb altijd gewerkt. Toen ik 13 jaar was, zag ik een briefje in de étalage van een bakker: “leerling banketbakker gevraagd.” Ik ben naar binnen gestapt en heb gezegd: “Ik zou best banketbakker willen worden.”

De armoede heeft mij geleerd om de kansen die zich voordoen te grijpen. Men kan ontzaglijk veel bereiken als men de omstandigheden weet te benutten en als men zo'n moment samen met anderen kan meemaken.

De armoede heeft mij geleerd om nooit te weigeren wat als gift wordt aangeboden.

Ik ben lid geworden van de K.A.J.¹

Op een avond wandelde ik op de brug in Nantes en ontmoette mijn vriend Edouard. Hij zei mij: “Ik heb vanavond een vergadering. Zij staat onder leiding van een priester, dus het zit wel goed.” Ik zei hem: “Ik begin er niet aan om me door een priester de les te laten lezen.” Edouard antwoordde: “Wel nee, het is heel gemoedelijk, ga toch mee.”

Ik ben toen met Edouard naar de vergadering gegaan. Pater Gerbaud liet me naast de anderen zitten. Hij keek me zo eens aan en zei tegen mij: “Jij daar, je komt hier voor het eerst, Joseph, jij maakt het verslag.” Ik kon niet zo goed schrijven, ik had niet veel geleerd, maar het was een hele eer.

Er werd over het evangelie gesproken en over ons leven. En die jongeren vertelden hoe ze op de fabriek, of op de werkplaats behandeld werden. En toen realiseerde ik me dat ik als banketbakkersleerling verplicht was om minstens driemaal per week 's morgens om drie uur op te staan; dat ik op een piepklein kamertje woonde dat vergeven was van de wandluizen.

¹ KAJ: Katholieke Arbeiders Jeugd, opgericht door Mgr Joseph Cardijn in België.

Ik zei bij mezelf: “Inderdaad, wij leiden toch maar een raar leven. We moeten ons rot werken om een beroep te leren en we krijgen niet eens behoorlijk onderdak en soms is er niet genoeg te eten.”

Dat heeft me aan het denken gezet. En onder het schrijven van het verslag, zei ik bij mezelf: “Die jongens daar, dat zijn mijn vrienden, zij zijn net al ik; ze proberen de dingen te begrijpen en er iets aan te doen.” Zo ben ik actief geworden bij de Katholieke Arbeiders Jeugd. In die tijd ontdekten we met de K.A.J. tuberculose onder de jongeren. Ik ben toen ook op de kades van de “Fosse” in Nantes contact gaan leggen met jongeren die tuberculose hadden. Ik ging ze opzoeken. Wij hebben zelfs een petitie gehouden en zijn naar de burgemeester gestapt! Natuurlijk, we werden niet best ontvangen, we werden slecht begrepen. Maar wij weigerden om het gemeentehuis te verlaten, totdat de burgemeester ons een toezegging deed: “Ik zal de zaak aanpakken.”

Zo ben ik weer gaan bidden en ging ik weer naar de kerk. En op een goede dag zei ik tegen pastor Gerbaud: “Luister eens, waarom zou ik geen priester worden?”

Priester van Jezus Christus.

Christus was iemand waar ik veel van hield, want hij leefde ook in de misère, in diepe armoede. Hij had veel geleden. Hij werd vertrapt, net zoals wij jongeren. Wij leefden in dezelfde omstandigheden. Maar ook hij heeft doorgezet. Wat ik in Christus bewonderde en wat ik nog steeds bewonder is zijn koppigheid. Niet voor zichzelf, maar voor de anderen. Pastor Gerbaud heeft het voor elkaar gekregen dat ik naar het seminarie kon. Ik was 17 jaar en zat in de klas met jongens van 12,13 jaar. Het was moeilijk. Trouwens, ik leerde niet veel. Mijn gedachten gingen voortdurend uit naar de jongeren op de kade van de Fosse, heel die jeugd die verloren ging, omdat men niet naar hen wilde luisteren. Ik dacht aan al die jongeren en zei bij mezelf dat die in beweging zouden moeten komen en dat ze geen wraak, maar liefde zouden moeten uitroepen en dat ze gerechtigheid zouden moeten opeisen.

Later ben ik in dienst gegaan. Daar heb ik ook protestbladen en kranten verspreid. Ik klom over de muur om de kinderen naast de kazerne op te zoeken. Verschillende malen hebben ze me gesnapt. Ik heb de oorlog meegemaakt, ik ben gevangen genomen en ontsnapt.

Ik heb altijd het gevoel gehad dat ieder mens ergens getuige van is, dat zijn leven een getuigenis is. Al op de kades van de Fosse in Nantes, daarna in dienst, maar ook toen ik dorpspastoor was geworden, hield ik me bezig met hen die het “uitschot” genoemd werden. Ook al kwamen deze mensen overal vandaan, voor mij behoorden ze tot één en hetzelfde volk. Wat hen tot een volk maakte en dat nog steeds doet is hun gemeenschappelijk bewustzijn van het onrecht dat op hen drukt en hun gezamenlijke strijd tegen de armoede, iedere dag weer opnieuw. Zij zijn het restje van onze samenleving en zij zijn getuigen: getuigen van onze ontrouw aan onze geloofsovertuiging, aan onze idealen, aan onze démocratie, maar ook aan ons lidmaatschap van de Kerk. Voor de Kerk getuigen zij dat Christus ons gevraagd heeft om alles te op te geven - tot zelfs ons eigen leven - opdat geen mens verloren zal gaan.

Ik heb God zij dank ontzettend veel geluk gehad. Ik heb nooit erg hoeven te zoeken naar nieuwe projecten, naar wat ik zou moeten aanpakken. Ik heb altijd trouw kunnen luisteren

naar de gebeurtenissen en naar de mensen. Men noemde mij wel priester van het “uitschot”, maar men had mij ook anders kunnen noemen, want tenslotte was ik toch priester van Jésus Christus.

Uitgezonden onder de allerarmsten.

Mijn bisschop, Monseigneur Douillard, was onze pastoor in Angers geweest. Hij kende mijn moeder goed en hij had ook een groot respect voor haar. Van hem heb ik veel geleerd, vooral het respect voor de armen. Hij bezocht moeder tweemaal per jaar, met haar verjaardag en met nieuwjaar om de parochiebijdrage te vragen. Hij kwam niet om te geven, maar om te ontvangen.

Op een dag riep hij mij bij zich en zei: “Er is een kamp in Noisy-le-Grand met 250 gezinnen, misschien wel 300 de illegalen meegerekend. Verschillende priesters zijn er al geweest, maar zij hebben het er niet uitgehouden, zij zijn door de gezinnen verjaagd. Als je wilt, kun je er heen gaan. Je blijft er zes maanden, een jaar en dan kom je weer terug. Je blijft bij ons bisdom.” Dat is nu dertig jaar geleden en ik behoor nog altijd tot het bisdom.

Toen ik in het kamp van Noisy-le-Grand aankwam, heb ik onmiddellijk gezegd: “Die mensen hier zullen er nooit uitkomen. Zij moeten - dat heb ik mijzelf beloofd - de trappen van het Elysée², van de Verenigde Naties, van het Vaticaan bestijgen. Zij zullen door iedereen erkend en geaccepteerd worden.”

Deze belofte heb ik aan alle vrijwilligers doorgegeven en ze is werkelijkheid geworden. De Beweging was een internationale beweging vanaf de dag waarop ik voor het eerst een voet in Noisy heb gezet.

Ik had geen rooie cent.

Mevrouw Escolle heeft me geleerd wat ik zou kunnen bereiken. Twee, drie dagen na mijn komst in Noisy zat ik te kijken naar de mensen die voorbij kwamen. Ik trachtte te begrijpen wie ze waren, ik probeerde hun gestalte en gezicht in mij op te nemen, zodat ik hen bij hun naam zou kunnen noemen. Er zaten kinderen om mij heen.

Toen kwam mevrouw Escolle naast me zitten en sprak mij aan: “Ik heb kinderen en niets om ze te eten te geven.” Zelf had ik niets, geen rooie cent, absoluut niets. 's Avonds at ik wat ik bij deze of gene kreeg. Ik antwoordde haar: “Maar mevrouw, ik heb niets om aan u te geven, ik kan u toch mijn toog niet geven.” Ze keek mij aan en begreep dat het waar was. Ze sprong op en begon te roepen: “Kom eens kijken, die priester hier is hartstikke gek, hij heeft geen rooie cent.” De mensen kwamen toelopen en toen heb ik begrepen dat dat mijn kracht was: een priester met lege handen te midden van dit volk te zijn.

De mensen dwingen om van elkaar te houden.

Ik heb onder de armsten nooit in burger willen lopen. In Noisy droeg ik altijd een toog, want ik voelde dat de gezinnen gehecht waren aan wat ik vertegenwoordigde: Ik was priester van een kerk, waar sommigen lid van waren. De anderen waren vrij om nee zeggen, konden mij en mijn geloof afwijzen. Men heeft mij beledigd, en ik heb klappen gekregen. Dat deed er niet toe, ik was priester te midden van de gezinnen.

² Het Elysée is de ambtswoning van de Franse Président.

In zekere zin herhaalde ik Christus woorden: “Zalig de armen, want zij zullen God zien, zij zullen de aarde beërven.” Zij bezitten God reeds, zij zijn geheel van Hem doordrongen. Hun armoede getuigt ervan dat Gods werk op aarde kan worden vervolgd, als zij niet om haat schreeuwen, maar om liefde.

De armen moeten het woord richten tot de wereld. Zij moeten zeggen dat gerechtigheid niet het bezit is van enkelen en ook geen gunst. Zij moeten zeggen dat gerechtigheid een recht is en dat ook liefde een recht is van arm en rijk.

De opdracht van de armen is om de mensen te dwingen elkaar lief te hebben. Wij hebben de plicht om lief te hebben en dus ook om met elkaar te delen, om ons volledig vrij te maken, opdat de anderen kunnen groeien en voor ons uit kunnen gaan. Wij moeten accepteren om achteraan te staan en te luisteren, te begrijpen en lief te hebben.

Met vaste overtuiging.

God zij dank dat ik het onmetelijke geluk heb gehad om steeds met vaste overtuiging te mogen geloven dat Hij mij, op het moment dat het nodig was, de mensen zou sturen die nodig waren. Hij heeft me soms tot aan de rand van de afgrond laten gaan en wanneer ik dreigde te vallen, heeft Hij me op het laatste moment teruggehouden, vastgehouden en ervoor gezorgd dat er iemand naast me stond met een oplossing. Dank zij Hem, hoef ik niet angstig te zoeken, want ik weet dat God me op het juiste ogenblik de mensen zal sturen die nodig zijn.

Jongeren hebben zich bij mij aangesloten.

Liefde is besmettelijk. Als men echt liefheeft, vindt men steeds weer andere mensen om van te houden. Niemand heeft ooit in zijn eentje lief. Zeker is dat de gezinnen vanaf het begin van ons gehouden hebben. Want zij voelden dat wij oprecht waren. Ik zeg “wij” want ik heb het geluk gehad nooit iets alleen te hoeven doen.

Vanaf het eerste begin, hebben jongeren zich bij mij aangesloten en zij zijn gebleven. Erika was een Duitse. Na haar ontmoeting met de Beweging is haar leven volledig veranderd. Enkele jaren geleden is zij aan kanker gestorven. Daarna kwam Bernadette, een Française, die niet gelovig was. Vervolgens verzeeilde Anne-Marie, een Deense, bij toeval in Noisy-le-Grand. Ze sprak geen woord Frans. Ik begreep niets van wat ze zei. Ik heb geen lange verhalen gehouden. Ik heb haar gezegd: “Hier is uw kamertje, daar staat uw bed. Het was in een soort houten barak, waar het krioelde van het ongedierte. Daarna heb ik haar meegenomen naar de gezinnen. Zij deed er de vaat, de was, maakte de boel schoon. Het was geweldig. Zij bezat een stralende glimlach en er ging zo'n geweldige kracht van haar uit dat de mensen haar volgden. Daarna kwamen Francine en vele anderen.

Al deze mensen waren niet verbonden met de wereld van liefdadige instellingen; zij waren vrij. Hun hart was vrij, hun handen waren vrij. Zij hadden niets op zak, maar hun hart liep over van liefde

Een zaak van het hart en van het verstand.

Op zekere dag kwam een Nederlandse diplomate, Alwine de Vos van Steenwijk, in het kamp van Noisy en vroeg: “Wat kan ik voor U doen.” Ik zei haar: “Organiseer een Conferentie bij de Unesco in Parijs.” Heel verbaasd, zei ze: “Bij de Unesco? Maar al die armoede dan!” En ik zei: “Weet u, het is niet voldoende dat de armen het hart van de mensen raken, zij moeten ook het verstand aanspreken.” Wij moeten een wetenschappelijk instituut oprichten om degenen die de macht van het verstand, het intellect beheersen, om de religieuze en politieke overheden te dwingen..., ja om deze mensen te dwingen de armoede te kennen, om hen te laten begrijpen, dat de oplossing van armoede niet enkel een zaak van het hart en van gevoel is, maar ook van het verstand, van kennis.

Armoede is ontoelaatbaar en moet absoluut vernietigd worden. Maar om haar te kunnen vernietigen, moet men haar kennen. Het tragische van onze hedendaagse samenleving is dat men, net zoals in het verleden, de wereld van de armoede niet kent. Men kan zich niet voorstellen wat de gezinnen moeten doorstaan. En zolang men dat niet begrepen heeft, zal men niet serieus tegen armoede ten strijde trekken. Daarom zei ik tegen Mevrouw de Vos: “Wij moeten een wetenschappelijk instituut oprichten.”

Al leeft er maar één gezin in ernstige armoede,...

Het is niet van belang te weten hoeveel mensen in armoede leven. Al was het er maar één, al leeft er maar één gezin in ernstige armoede, dan zou de hele mensheid in het geweer moeten komen om het te bevrijden. Het ergste van alles is de last die op de schouders van deze gezinnen drukt. De wanhoop die soms in hun hart dreigt binnen te sluipen. En als ze ergens doorgedrongen is, is ze besmettelijk en laat geen enkele ruimte voor licht.

Er zijn kwalen die enkel met gebed, met begrip en vriendschap genezen kunnen worden. De gezinnen moeten voelen dat wij werkelijk zo diep getroffen zijn dat ons leven, al is het maar een ogenblik, verandert, omdat wij hen hebben ontmoet. En ik ben er zeker van dat daaruit hoop ontstaat.

Zich samen van armoede bevrijden.

Wij hebben de “Taponi Beweging” opgericht opdat kinderen elkaar redden, van elkaar houden en met elkaar delen. Voor de jongeren geldt precies hetzelfde. Als we een jongere stimuleren om alleen voor zichzelf een beroep te leren en om dan zijn vrienden te vergeten, maken we van hem een eenzame, een mislukkeling. En daarmee zijn de anderen niet gediend. Op zo'n moment wordt het milieu afgeroomd.

Wij van ATD Vierde Wereld willen dat het hele milieu van armoede wordt bevrijd. Zo niet, dan wordt in feite niemand van armoede bevrijd. Want dan worden zij die opklimmen door anderen ingepalmd en hebben de tendens hun afkomst, hun gezinnen, hun wijken en buurten te vergeten.

Zij worden ertoe gebracht alles te vergeten, omdat men hen zegt: “Jij bent tenminste een flinke vent, je bent er op eigen krachten bovenop geraakt.” Dat is trouwens onwaar. Maar op het laatst gaan deze jongeren zeggen: “Ik ben niemand iets schuldig.” In werkelijkheid danken wij alles wat wij zijn en hebben, aan anderen: aan de moeder die ons heeft gevoed, aan de

vader die ons heeft verwekt, aan het milieu waarin we zijn opgegroeid. Soms heeft men ons het geluk gegeven God te ontmoeten en wij hebben altijd anderen ontmoet.

Zelfbewust zijn is het belangrijkste.

De gezinnen moeten zelfbewust zijn. De moeders zijn moedige moeders en mogen dat weten. De vaders mogen trots zijn, zelfs al hebben zij geen geld, geen kleren, geen eten, al moeten ze hun werk laten schieten. Al wat zij toch zijn verdient respect.

En enkel als zij zelfbewust zijn, zullen zij al hun rechten kunnen opeisen; en op de eerste plaats het recht op onderwijs voor de kinderen. De peuters zijn ongetwijfeld het allerbelangrijkste. Al aan de allerkleinsten moten wij respect voor hun milieu bijbrengen. Men moet hen van hun vader en moeder laten houden, en even sterk als van zichzelf. Wij moeten hen leren houden van hunkameraadjes, van het milieu waarin zij opgroeien, zodat zij het nooit zullen vergeten of verguizen.

Het is onaanvaardbaar dat...

Ik heb het altijd onaanvaardbaar gevonden dat mensen veroordeeld zijn om nutteloos te blijven. Dat is een levensgroot schandaal.

Ondanks de moeilijkheden die onze samenleving kent, is het niet normaal dat er zoveel werklozen zijn, dat er ieder jaar kinderen van 16,17 jaar van school af komen die niet of nauwelijks behoorlijk kunnen lezen of schrijven, dat jongeren geen beroepsopleiding hebben.

Men moet weer werk scheppen voor eenvoudige mensen. Het is niet normaal dat mannen vijf, tien jaar van werk verstoken blijven. Het is niet normaal dat jongeren nooit de kans gekregen hebben om te werken, geen notie van werken hebben. Dat alles bestaat alleen maar omdat men zich erbij neerlegt en dat is onaanvaardbaar.

Onderwijzers, priesters,... moeten de straat weer opgaan. Zij zouden weer in dezelfde omstandigheden moeten leven als de gewone mensen en de kleinen onder hen. Zij die kennis, werk, zekerheid bezitten zouden opnieuw moeten leren van degenen die niets bezitten. Zij die gezag of verantwoordelijkheid uitoefenen moeten zichzelf ondergeschikt maken en luisteren.

Telkens opnieuw van de armoede leren.

De arme is overal teveel. Men verwacht niets van hem. Men beschouwt hem als een last. Men wil er niet aan herinnerd worden dat hij iets te zeggen heeft over rechtvaardigheid, vrijheid, gelijkheid, broederschap en liefde.

Wij mogen ons niet in Europa of Amerika opsluiten. Al in 1962 heb ik India bezocht. De armen riepen ons,...Ook elders wachtten ze op ons. Zo zijn we naar Guatemala gegaan en naar Afrika, overal waar men ons gevraagd heeft.

En wij zeiden elkaar bij ieder vertrek: Wij moeten de armoede weer opnieuw leren kennen. We moeten temidden van de armen weer mensen worden zonder macht, mensen zonder middelen, zelfs zonder het middel van de taal. Net als in het eerste begin, moeten we weer mensen worden van wie men kan zeggen: "Moet je die pastoor eens zien, hij heeft geen rooie cent."

Met opgeheven hoofd.

In de Derde Wereld zijn we dezelfde situaties tegengekomen als in Europa en Amerika. Kinderen die, net als ik, vanaf hun vijfde jaar moeten werken. Kinderen die geen jeugd kennen vanwege de armoede. Mannen totaal zonder werk, moeders die de eindjes niet aan elkaar kunnen knopen.

Temidden van de algemene toestand van armoede hebben we ook uiterste armoede ontmoet, dezelfde misère die wij hier kennen, net zo wrang, net zo hard, net zo onverbiddelijk en even slecht begrepen.

Overal hebben we mensen ontmoet met dezelfde wilskracht om ondanks alle moeilijkheden toch met opgeheven hoofd verder te gaan.

Morgen zal het anders zijn dan vandaag.

Heel ons leven is profetisch, het leven van de gewone mensen, dat van de machtelozen, net zo goed als dat van de anderen. Ieder van ons heeft van God de gave gekregen om te getuigen dat het morgen anders zal zijn dan vandaag. Anders zou het hopeloos zijn.

Ik heb vertrouwen in de Kerk, want heel haar geschiedenis is intens met die van de armsten verweven. Haar rol is niet zozeer om ze te ondersteunen of om hen in hun zwakheid te omringen, maar om de kracht die de armsten in zich dragen tot leven te brengen en te doen uitbarsten. Dat is de missie van de Kerk.

De Kerk heeft de opdracht om de mensen het woord van de zwakken te laten horen. Die weten immers beter dan wie ook wat onrecht betekent, omdat ze dat aan den lijve ervaren hebben. Die weten wat zij eisen als zij om gerechtigheid vragen. Beter dan anderen weten zij wat vrijheid is, omdat zij altijd van hun vrijheid zijn beroofd. Vanwege aalmoezen, gaarkeuken en voedselbanken zijn zij altijd afhankelijk geweest en gebleven van de anderen, van de goede wil van anderen. Wie beter dan de armen kan ons vertellen wat liefde is, zij die altijd gebroken liefdes hebben gekend?

Liefde en gerechtigheid samen.

Ondanks de grote omvang van armoede ben ik niet ontmoedigd. Ik ben over alle wegen getrokken die de armen gaan en altijd weer moeten gaan. Ik heb de taal van de hoop kunnen spreken: "Armoede is niet fataal. Armoede is het werk van mensen. Mensen kunnen haar vernietigen."

Geen mens aanvaardt het bestaan van armoede en met name de armen zelf doen dat niet. Daarom is het onontkoombaar dat zij vernietigd zal worden. Ik ben er vast van overtuigd, dat het zal gebeuren, niet met geweld, want dat verandert niets, maar met liefde en gerechtigheid samen.